

Zásobování potravinami v Praze v letech 1. světové války

Pavel Scheufler

Úkolem práce je načrtnout v hlavních rysech situaci v zásobování potravinami v letech 1914 - 1918. Všímám si nejprve vývoje městských zásobovacích úřadů a organizace zásobování a dále podávám přehled o zásobování jednotlivými základními druhy potravin.

Podklady ke studii mi poskytl především Obecní věstník^{1/} a Věstník aprovisační^{2/}, kde byly publikovány příslušné vyhlášky a sledováno pečlivě aprovisační dění v Praze. Obecní věstník podával také pravidelné výtahy a usnesení ze schůzí presidia, rady městské a sboru obecních starších, jakož i zprávy o činnosti jednotlivých referátů, zejména referátu aprovisačního.^{3/} Bohužel spisy referátu XVI. pro tržnictví, jízky a zásobování města, uložené v Archivu hl. m. Prahy, jsou neuspořádané a badatelsky nepřístupné.^{4/} Skrovný materiál mi poskytly pouze některé spisy presidia magistrátu^{5/}.

Pro nemožnost studia dalšího materiálu chápu tuto práci jako orientační přehled o situaci v zásobování potravinami v Praze v letech 1. světové války; v budoucnu bych se chtěl k problematice vrátit bohatší studií, která by také využila vzpomínek současníků, záznamů v kronikách apod.

Zásobování Prahy ve válečných letech bylo již zpracováno v formě práce pozitivistického charakteru, která jeví ten-

denci obhajoby Aprovizačních ústavů, na jejichž činnost se poněkud jednostranně zaměřuje.^{6/} Na tuto publikaci odkazují tudíž jednou provždy. Jiné studie, zabývající se speciálně zásobováním Prahy v letech 1914 - 1918, jsem nezjistil, na ostatní odkazují v textu.

Pod pojmem Praha se v souladu s dobovým označováním rozumí pražské čtvrti I. - VIII. (Staré Město, Nové Město, Malá Strana, Hradčany, Josefov, Vyšehrad, Holešovice-Bubny, Libeň), pod pojmem Velká Praha pak Praha a spojené obce (Karlín, Smíchov, Vinohrady, Vršovice, Žižkov), pod pojmem "ostatní obce" dalších 16 obcí v blízkém okolí (Bubeneč až Troja).

Praha měla v roce 1915 209 250 obyvatel, spojené obce 240 514, ostatní obce 115 849 obyvatel. Nej hustěji byl ve Velké Praze osídlen Žižkov (v roce 1915 1 179 obyvatel na 1 km² zastavěné plochy), Vinohrady (822), Vršovice a Josefov. Nejvíce obyvatel žilo na Novém Městě (73 452), na Vinohradech a na Žižkově (67 714).^{7/}

Zásobovací úřady

Zásobovací činnost v Praze se po vypuknutí války vymanila běžné působnosti obecních komisí. Každoročně ustavovala Aprovizační komise, skládající se z členů dozorcí rady pro tržnictví, z členů správní rady ústředních jatek a dobytčích trhu, sloužila v podstatě jen účelům těchto institucí. Po vypuknutí války se vzhledem k předpokládaným zásobovacím problémům na poradě presidia magistrátu 5. srpna 1914 vytvořila

mimořádná komise "Ředitelství zásobovací a přejímací komise", která měla rozsáhlou pravomoc a disponovala peněžitým úvěrem 2 500 000 K, opatřeným k zásobovacím účelům. Agenda pětičlenné komise, tvořící zprvu součást referátu XVI, byla v březnu 1915 osamostatněna jako zvláštní referát XVI A. Dále se zřídil Městský úřad pro přidělování chleba a mouky, který zahájil činnost v dubnu 1915. Pro množství práce Ředitelství zásobovací a přejímací komise stanovil starosta města dekretem z 11. srpna 1915, aby veškerou agendu této komise - kromě agendy politické - a to i po stránce účetní, pokladní a správy skladišť - obstarávala samostatná kancelář, Aprovizační ústav kr. hl. m. Prahy. Na nově zřízené Aprovizační ústavy (dále v textu zkracuji "AÚ") přešla agenda referátu XVI A, dále Městského úřadu pro přidělování chleba a mouky a zásobovací agenda, dosud obstarávaná městským hospodářským úřadem. Svou činnost zahájily AÚ 28. srpna 1915.^{8/} Měly pětičlenné ředitelství a patnáctičlenný výbor, který v praxi byl hlavně kontrolním orgánem.

Vzhledem k narůstajícím obtížím na masném trhu došlo v AÚ v r. 1916 ke zřízení zvláštního odboru pro zásobování masem.

Po zásobovací krizi na jaře 1917 se pro množství práce rozšiřuje početní stav pracovníků AÚ: ředitelství mělo 10 členů, výbor 21 členů. V této podobě zůstaly AÚ až do listopadu 1918.

Centrálním zásobovacím úřadem v Rakousku-Uhersku byl

Úřad pro výživu lidu, který od 1. prosince 1916 vystrídával funkci Vyživovacího úřadu, zřízeného při ministerstvu vnitra.

Během války vznikla řada ústředí - v podstatě státem organizovaných kartelů, specializovaných na určitý zásobovací odbor. Nejdůležitější z nich byl Válečný obilní ústav ve Vídni, ustavený 27. února 1915, který prováděl především rozdělování a přejímání zásob obilí a mlýnských výrobků. Od 9. srpna byla zřízena i jeho pobočka v Praze.^{9/}

Státní monopol obsáhl postupně všechny nejdůležitější potraviny, a tak městský zásobovací úřad se z původní samozásobitelské funkce změnil v pouhého distributora, již bez možnosti opatřit si zásoby vlastními nákupy.

Od dubna 1917 nabyla určitého významu Státní pomocná vyživovací akce, na niž místodržitelství přikázalo 3 milióny korun.^{10/} V souvislosti s touto akcí se zvýšil i přiděl dobytka pro Prahu. Prezidium magistrátu se usneslo rozdělit obyvatelstvo do tří tříd podle příjmu na osobu a na rok. I. kategorie, označená jako "chudí", zahrnovala obyvatelstvo s ročním příjmem do 1 600 K, II. kategorie, označená jako "nemajetní", obsáhla obyvatelstvo s příjmem od 1 600 - 2 400 K (s dětmi do 4 000 K), do III. kategorie se zahrnovali ostatní občané, mající příjem vyšší než 2 400 K, resp. 4 000 K. Akce se měla vztahovat pouze na obyvatelstvo "chudé", "nemajetní" se mělo pomoci výhledově. Prodej zlevněného masa (později také brambor) příslušníkům domácností I. kategorie začal 5. května 1917 ve speciálních prodejnách na zvláštní legitimační

ověřované a vydávané magistrátním výborem pro pomocnou vyživovací akci.

Pro úplnost považují za nutné zmínit se také o činnosti pomocných vyživovacích sdružení. Největší význam měl tu Ústav pro všeobecné bezplatné sprostředkování služeb a práce v Praze, který pro lidové kuchyně vydával v ústředních jatkách stravovací poukázky či náhrady za ně, a Komitét pro společné stravování, někdejší Komitét pro stravování núzných nezaměstnanců, utvořený na počátku války.^{11/}

Chceme-li zjistit konkrétní dopad pomoci těchto sdružení, máme k dispozici údaje z března 1917, z období, kdy Praha prodělává první vážnou zásobovací krizi. Komitét vydal v březnu 1917 celkem 161 234 poledních porcí, Ústav poskytl 113 062 poukázek, celkem se tedy poskytlo 274 296 bezplatných či zlevněných obědů. Předpokládáme-li, že další pomocná sdružení byla speciálního charakteru s malým okruhem působnosti^{12/}, můžeme konstatovat, že průměrné bylo denně v poledne v březnu 1917 vydáváno 8 850 obědů chudému pražskému obyvatelstvu, to je méně než čtvrtině příslušníků domácností I. kategorie, kterých - podle počtu podaných přihlášek - bylo v Praze na 40 000.^{13/}